

੫੭੯ <

ਮੁਖੂਨੁੰ ੫੭੯

વનમાં મૃત્યુ

(આ પર્વ પૂરું કરાયું નહોતું. કર્તાઓ સર્જ ૩ નું જેને નામ આપ્યું છે તે આ સર્જ એમણે મુળના લખાળમાંથી સંકલિત કર્યો છે ને કોઈ કોઈ સ્થાનોએ નવેસર લખ્યો છે.)

સોનેરી સુનદર સવાર હતું. સૂતેલા સત્યવાનની સમીપમાં સાવિત્રી હતી. ત્યાંથી એની દૃષ્ટિ પોતાના ભૂતકાળ ઉપર પાછી વળીને ફરવા લાગી. પોતે જે હતી ને પોતે જે જે કર્યું હતું તે સર્વ ફરીથી જીવંત બન્યું. એક આખ્યું વર્ષ સમૃતિઓના સવેગ અને સવમળ વહેતા પ્રવાહદ્યો એના અંતરમાં થઈને ફરી હાથ ન આવનાર ભૂતકાળમાં લાગી ગયું.

પછી એ ઊઠી. સેવાકાર્ય સમામ કર્યું ને વનની એક શિલા ઉપર સત્યવાને સાદી આવેખેલી દુર્ગા દેવીને પગે પડી પ્રાર્થના કરી, શી પ્રાર્થના કરી તે એક એનો આત્મા અને દુર્ગાદ્વિ જ જાણે. સંભવ છે કે અનાંતિની અંબામાતા પોતાના બાળકની રખેવાળી કરતી એણે અનુભવી ને એક અવગુંઠિત શબ્દ સુણ્યો.

આખરે એ રાજમાતા પાસે ગઈ, એઠ અને અંતઃકરણ ઉપર પૂરેપૂરો સંયમ રાખ્યો ને મનની ઊંડી વાત જરાનેટલીય બહાર ન પડી જાય ને માના સુખસર્વસ્વનો અંત ન આપુણી હે એવો જપતો રાખી વિનીત ભાવે વદી :

“મા ! એક આખા વરસથી હું સત્યવાન સાથે આ લીલમ જેવા લીલા વનની કિનારીએ રહી છું, પણ હજુ સુધી મારી કલ્પનાઓને રહસ્યમયતાથી ઘેરી બેતા વનહદ્યનાં મૌનોમાં ગઈ નથી, એની લીલીછમ ચમત્કારકતામાં વિચરી નથી. આજે સત્યવાન સાથે જવાની મારામાં પ્રબળ ઈરછા જાગી છે, ને એનો જેની ઉપર પ્રેમ છે તે વનજીવન મધ્યે હાથમાં એનો હાથ લઈ હું વિહરવાનો વિચાર રાખ્યું છું. કાનનકુંઝેનાં કુસુમોનો પરિચય સાધવાની, મનની મોને વનવિહંગોનાં ગાન સાંભળવાની, ચમકી ઊઠતાં જનાવરોની દોડધામ ટેખવાની ને આરણ્યહદ્યના રહસ્યમય મર્મરરવો સાંભળવાની સ્પૃહા મારા અંતરમાં જાગી છે. પ્રાર્થના છે કે આપ મને અનુજ્ઞા અને મારા હદ્યને આરામ અનુભવવાની અનુકૂળતા આપો.”

રાજમાતાએ એને અનુજ્ઞા આપતાં કહ્યું : “વત્તો ! જ, તારા સમજુ મનની ઈરછા પાર પાડ. તું તો આમારા ધરની બાલ-રાણી છે. આમારા ઉજાજડ દિવરોં પર દયા કરીને સેવાશુશ્રૂષા માટે આવેલી દેવી છે. દાસીની માફક તું આમારી

પરિચર્યા કરે છે, છતાં સૂર્યદેવતા સમાન તું જે કંઈ કરે છે તે નાથી પર ઉપર રહે છે.”

રાજ મળતાં સાવિત્રી દુર્દેવશ પતિ સાથે વન તરફ વળી. સૌનંદર્થથી સબ્બાયેલી, વૈભવે વિલસતી, ચુપચાપ સ્વાભ્ય સેવતી પ્રકૃતિનું રહસ્યમય મૌન જ્યાં પ્રભુના એકાંત સાથે અંતરંગ વ્યવહાર રાખતું આનુભવાય છે ત્યાં હાથમાં હાથ લઈ ઓ સત્યવાનની સાથે ગઈ. સાવિત્રીનો સહચાર હોવાથી સત્યવાન આત્માં ઉલ્લાસમાં હતો. આરણ્યની સંપત્તિ રંગરંગનાં ને તરેહતરેહની ઝોરમે ઝોરતાં કૂલ, વૃક્ષોને વીટળાયેલી વલ્લરીઓ, વિધવિધ વર્ણનાં પિરછકોથી ખારાં લાગતાં પંખીઓ વાટે જતાં સત્યવાન સાવિત્રીને સોાત્સાહ બતાવતો હતો, એમના પરસ્પર પાઠવેલા પ્રેમના પોકારો પ્રત્યે સાવિત્રીનું ધ્યાન ખેંચતો હતો. વન ને વનનું બધું જ એને કેવું સ્નેહસાથ આપતું હતું ને ગાઢ મૈત્રીની મધુરતાથી અંતરંગ બની ગયું હતું, તે સૌ સત્યવાને સાવિત્રીની આગળ સવિસ્તર વર્ણિયું.

સાવિત્રી ઊંડાણમાં ઊતશીને એ સૌ સાંભળતી, પણ તે વર્ણવાતી વસ્તુઓને ખાતર નહિ, પરંતુ સત્યવાનના મધુર લયાનુસારી શબ્દોને ચિરકાળ માટે અંતરમાં સંઘરી રાખવાની સ્પૃહાથી; કેમ કે સ્વલ્પ સમયમાં જ એ ખારા સ્વરો બંધ પડી જવાના હતા તેનું એને જ્ઞાન હતું. અબધડી જ જાણે એ સદા માટે બંધ પડી જશે એવો એને ડર પણ રહેતો હતો. આસપાસમાં જરાનેટલોય સણવળાટ થતો તો એ ચેકી ઊઠતી એને જમરાને જેવા આંખ ફેરવતી હતી. એવામાં સત્યવાન ઊલ્લો રહ્યો એને લાકડાં કાપવાનું કામ ત્યાં જ પૂરું કરી નાખી પછીથી સાવિત્રીની સાથે નિરીતનો વનવિહાર કરવાનો ઓણે પોતાનો વિચાર પ્રકટ કર્યો.

સાવિત્રીના પ્રાણ હવે ઘડીઓમાં નહિ પણ પળોમાં આવી ગયા હતા. સત્યવાને લાકડાં કાપવા માંડયાં ને કાપતાં કાપતાં મૃત્યુ ઉપરના જ્યના એને સંહારાયેલા આસુરોના વિષયના વેદમંત્રો મોટેથી લલકારવા માંડયા એને વચમાં વચમાં પ્રેમનાં ને પ્રેમથીય મીઠડાં મજાકનાં કોમળ વચનો સાવિત્રીને સંભળાવ્યાં. ને સાવિત્રી તો કોઈ ચિત્તો જેમ શિકાર પર છાપો મારી એને બોડમાં ઘસડી જય તેમ સત્યવાનના શબ્દો પર તરાપ મારી એમને ઝડપી લેતી એને પોતાની ગહન હૃદયગુહામાં લઈ જતી.

કાળ આવી પહેંચ્યો. સત્યવાનના શરીરમાં તીવ્ર વેદનાનો સંચાર થવા માંડયો; એનો ઘેરાયેલો પ્રાણ હૃદયના દોર વિદારી દ્યૂટવા માટે મથવા લાગ્યો. પણી ક્ષણેક આ પીડામાંથી રાહત મળતાં સત્યવાને પાછું લાકડાં કાપવાનું આરંભ્યું, પરંતુ આ વખતે એના કુહાડાના ઘા આંધળા બની ગયા હતા.

હવે તો જગતનો કઠોર કાળો કઠિયારો આવી પહેંચ્યો એને ઓણે જ સત્યવાનની ઉપર કુહાડો ચલાવ્યો. સત્યવાનનું હૃદય એને માથું ફરીથી દીર્ઘવિદીર્ઘ થવા માંડયું ને ઓણે હુથમાનો કુહાડો આઘે ફગાવી દીધો ને સાવિત્રીને સંબોધી : “સાવિત્રી! સાવિત્રી! ઓ સાવિત્રી! કોઈ મને ચીરી નાખતું હોય એવું મને દુઃખ થાય છે. જરા વાર તારા જોળામાં માથું મૂકીને મને સૂઈ જવા દે. તારા હાથથી

કુદેવ દૂર રહેશે, તારો સ્પર્શ થતાં કાળ ચાલ્યો જશે.”

સાવિત્રી હવે પાસેના બીજા એક વૃક્ષની લીલીછમ ડાળીઓ નીચે ઓના મોટા થડને અઢેલીને બેઠી અને સત્યવાનને સાન્ત્વન આપવા ઓનાં અંગોને પ્રેમથી પંપાળવા લાગી. ઓના પોતાના અંતરમાંથી તો શોક ને ભય મરી પરવાર્ય હતા અને એક વિશાળ શાંતિ ઓની ઉપર ઊતરી હતી. સત્યવાનની યાતનાને કમ કરવાની એક વૃત્તિ માત્ર ઓનામાં રહી હતી. પદ્ધી તો એ પણ ઓસરી ગઈ ને ટેવોનાં માફક આશોક અને એંજસ્વી ભાવે એ વાટ જોવા લાગી.

પણ હવે સત્યવાનનો પરિચિત કે પ્રિય વર્ણ વિવર્ણ બનતો જતો હતો; ઓની આંખોમાં નિસ્તેજતા આવવા માંડી હતી. મંદ દૈહિક મન માત્ર બાકી રહ્યું હતું. પરંતુ ઓની આંખ પૂરેપૂરી નિસ્તેજ બની જય તે પહેલાં ઓણે આસક્ત નિરાશાનો છેલ્લો પોકાર કરી સાવિત્રીને સંબોધી : “સાવિત્રી! સાવિત્રી! ઓ સાવિત્રી! મારી ઉપર જરા ઝૂક ને હું મરી જઉં તે પહેલાં એક વાર મને અધરદાન દે.”

સાવિત્રી ઝૂકીને ઓને ચુંબન સમર્પતી હતી ત્યાં જ ઓના પ્રાણ ઉડી ગયા. સાવિત્રીના જીવંત મુખે મૃતના મુખને ધારું યે મનાયું પણ બધું વ્યર્થ!

પદ્ધી સાવિત્રીએ જોયું તો જાળાયું કે તેઓ ત્યાં એકલાં ન ’તાં. એક સચૈતના બૃહદાકાર ધોર સત્તવ પણ ત્યાં હતું. પોતાની છેક પાસે જ એક નીરવ અને નિઃસીમ છાયા જેવામાં આવી. એક ભીષણ ચુપકીદી એ સ્થાન પર છવાઈ ગઈ હતી. પક્ષીઓ બોલતાં બંધ પડી ગયાં હતાં. અન્ય પ્રાણીઓ અવરજવર કે અવાજ કરતાં ન ’તાં. સર્વનો સંહાર કરનારી એક મહાલયાંકરતાથી અને મહા-ગ્રાસથી જગત ભરાઈ ગયું હતું. સર્વેની ઉપેક્ષા કરનાર બેપરવા એક દેવની છાયાએ બધું ગ્રસી લીધું હતું. સાવિત્રીએ જોયું કે દૃશ્યમાન મૃત્યુદેવ સાક્ષાત् ત્યાં ઉભો હતો, ને સત્યવાન ઓના પોતાના આશ્લેષમાંથી અણગો થઈ ગયો હતો.